

PAVELDO PUOSELĖJIMO KELIAIS IR KLYSTKELIAIS

Apie akademinę stovyklą „Grafai Zubovai: kultūros ir švietimo keliu“

Šią vasarą Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas akademinį jaunimą pakvietė net į tris stovyklas-seminarus, kuriuose buvo galima gilinti paveldosaugos, sakininės istorijos ir laisvės kovų istorijos žinias. Viena iš stovyklų liepos 24–30 d. vyko Dābikinėje (privalu kirčiuoti pirmąjį skiemenį „Da“ norint nesupykdyti vietos gyventojų), nedideliame, vos 102 vietos gyventojus turinčiame Akmenės rajono kaimelyje.

Stovyklos sumanymas gimė Istorijos fakulteto prodekanui dr. Salvijui Kulevičiui kartu su Dabikinės bendruomene laimėjus kultūros projektą. Projekto tikslas – sukurti Akmenės rajono bendruomenės telkiančias ir stiprinančias tradicijas, kurių reikia norint paversti Dabikinę nauju kultūros ir traukos centru, ateityje siekiant restauruoti dvaro sodybą.

Stovyklos pavadinimas „Grafai Zubovai: kultūros ir švietimo keliu“ žadėjo juo vesti ne tik studentus, bet ir Dabikinės bendruomenę, kuri tapo šio sudėtinio projekto iniciatore. Iš visų buvusių Dabikinės dvaro savininkų puikuotis stovyklos pavadinime grafai Zubovai pasirinkti greičiausiai dėl to, kad iš jų dvaro valdymo laikotarpio, nors jis truko vos 40 metų, galime aptikti daugiausia istorinių šaltinių ir relikvų.

Trumpa dvaro istorija

Grafai Zubovai į Dabikinę atsikėlė XIX a. pabaigoje, kai Dabikinės dvarą nusipirko Vladimiras Zubovas (1862–1933) su žmona Sofija Bilevičiūte (1860–1932). 1903 m. Sofija

dvare įsteigė pradinę mokyklą ir kartu su vyru prisidėjo prie kultūros ir lietuviškumo puoselėjimo. 1902 m. šiame dvare vyko varpininkų suvažiavimas, kurio metu buvo įkurta Lietuvių demokratų partija. Vladimiras Zubovas 1910 m. dvarą padovanojo savo sūnui, taip pat Vladimirui (1887–1959). Šis tęsė kultūros puoselėjimo darbus ir rūpinosi čia veikusia mokykla, o jo žmona Ona Jakubauskaitė-Zubovienė buvo ne tik švietimo veiklos organizatorė, bet ir teatrinės veiklos Dabikinėje organizatorė ir režisierė. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Zubovai pasitraukė pas gimines į Rusiją ir į Dabikinę grįžo tik 1918 m. Karo metais dvare buvo įkurtas vokiečių valdžios centras – apskrities valdyba. Atkūrus Lietuvos valstybę vykusį žemės reforma itin apsunokino dvaro išlaikymą, tad 1925 m. jis buvo išnuomotas, o vėliau ir parduotas svirnas, jame pradėjo veikti pieninė. Buvo pardavinėjami ir kiti dvaro pastatai. 1930–1932 m. dvare veikė žemesnioji žemės ūkio mokykla. Kiek vėliau, ketvirto dešimtmečio pradžioje, Vladimiras Zubovas nusprendė parduoti dvarą Mažeikių apskrities savivaldybei. Ši 1933 m. pavasarį čia įkūrė vaikų namus. Nuo 1973 m. dvare veikė Dabikinės specialioji mokykla.

Pažinimas

Pačios stovyklos programos turinį ir veiklas būtų galima skirti į dvi dalis – (susi)pažinimą su dvarų kultūra / istorija ir įgytų žinių (pri)taikymą.

Su dvarų kultūra ir Zubovų palikimu teoriškai supažindino prof. dr. Rita Regina Trimonienė, dr. Zita Medišauskienė, dr. Laura Prascevičiūtė, Gitana Vasiliauskienė ir doc. dr. Birutė Kazimiera Salatkienė. Itin naudingas pasirodė dr. Zitos Medišauskienės pranešimas, kuriame mokslininkė aptarė Lietuvos dvarų gyvavimo laikotarpį nuo XIX a. iki dramatiško, tačiau laipsniško išnykimo. Mokslininkė taip pat iškėlė įvairių hipotezių, lygindama skirtingą Lietuvos ir Latvijos dvarų likimą nulėmusius veiksnius ir skatindama žvelgti ne tik į Lietuvą, bet ir gretimų šalių patirtis. Dr. Laura Prascevičiūtė, pristatydama savo atlikto istorinio tyrimo rezultatus, teoriškai supažindino su Dabikinės dvaro istorija ir pakvietė šias žinias taikyti praktiškai – vaikstant po išlikusių dvaro pastatus, mėginti juose atrasti autentiškų detalių. Ypač nuodugnai apie Zubovų istoriją, jų palikimą ir dvarų archeologinius tyrimus papasakojo doc. dr. Birutė Kazimiera Salatkienė. Visai kitu aspektu dvarą atskleidė Audrius Šaulys. Jis savo pranešime pristatė, kaip tiriami istoriniai parkai. A. Šaulio kolega Kęstutis Aukselis, vedžiodamas po Dabikinės dvaro parką, pasakojo, kaip, taikant istorines ir gamtines žinias, galima perskaityti parko istoriją iš jame augančių medžių, ir kaip parkas turėtų būti prižiūrimas.

Talka

Vienu įsimintiniausių stovyklos akcentų tapo talka dvaro rūsiuose, kuriuose dvariška kultūra paskutinį kartą klestėjo dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Talkos metu atliekant būtinuosius valymo darbus, iš po storo „sovietmečio sluoksnio“ buvo bandoma atkapstyti dvaro buities įrodymų fragmentų. Ši talka susilaukė didžiulio tiek stovyklos dalyvių, tiek pačios Dabikinės bendruomenės narių entuziazmo. Talkos metu iš rūsių buvo iškelti sovietmečiu juose kaupti įvairūs rakandai, seni nuo drė-

gmės supeliję mokykliniai čiužiniai, rūsiuose veikusios lentpjūvės įrenginiai, laikytų triušiu narvai, vištų laktos ir kiti „sovietiniai svetimkūniai“. Iššlavus kalnus susikaupusio purvo ir žemių, talkos pabaigoje buvo galima pamatyti autentišką dvaro grindinį. Visa tai buvo nesunkiai, tačiau uoliai panaikinta iš dvaro kultūrą turėsiančių atspindėti rūsių, kuriuose greičiausiai bus įrengtos ekspozicijos.

Ekskursijos

Net keletą stovyklos dienų vyko ekskursijos. Viena jų – orientuota į teritorinį Akmenės rajono pažinimą, kuris būtinas siekiant suvokti, kuo Dabikinė gali būti ypatinga, ir kaip naujas traukos centras turėtų derėti prie jau esamų turistinių objektų. Pirmosios ekskursijos metu stovyklos dalyviai aplankė net septynis objektus. Akmenės krašto muziejus sužavėjo ne tik autentiškais stalinizmo laikų šviestuvais su kūjo ir pjautuvo simboliais, bet ir originaliomis (krašto muziejams tarsi nebūdingomis) drugelių ekspozicijomis. Bene pats įspūdingiausias objektas – Šaltiškių molio karjeras – visai nepriminė Žemės planetos nei savo žemės paviršiumi, nei karjere dirbančių mašinų dydžiu. Paskutinis tądien lankytas objektas – Lazdynų pelėdos muziejus-ekspozicija, turėjęs apvainikuoti dienos ekskursiją, pasirodė esantis itin gražioje vietoje, tačiau savo ekspozicijos turiniu ir veiklomis labai nutolęs nuo dvaro kultūros.

Kita ekskursija buvo skirta „gerosios patirties“ rekonstruojant dvarų sodybas paieškoms. Šios ekskursijos metu stovyklos dalyviai ir Dabikinės bendruomenės nariai lankėsi Biržuvėnų, Kelmės, Pakruojo, Žagarės ir Jakiškių dvaro sodybose. Štai Biržuvėnų dvaras, nors ir puikiai atstatytas, stovi pusiau tuščias, o ekspozicijų turinys yra gana chaotiškas. Kelmės dvare galima aptikti eksponatų iš įvairių istorinių laikotarpių, o tarp jų ir indėnų ekspozici-

ciją. Pakruojo dvarą galima laikyti tikra dvarų laisvalaikio ir pramogų sostine. Žagarės dvaras garsus itin preciziškai jame atlikta rekonstrukcija, tačiau daugiausia jame galima pamatyti medžioklės trofėjų. Bene didžiausią įspūdį paliko Jakiškių dvaras, kuris, nors ir yra privatus, visuomet priima lankytojus (jei tai ne vestuvių diena). Ši statinys įspūdingas tuo, kad jame nebandyta dirbtinai visko atkurti, o autentiškos detalės yra tiesiog užkonservuotos ir paliktos tokios, kokios išliko. Įdomu buvo stebėti, kaip skirtingai atkurtas dvarų sodybas vertina studentai ir Dabikinės bendruomenė, tačiau, apsilankius Jakiškių dvare, atrodo, buvo atsisakyta radikalių rekonstrukcinių sumanymų, kilusių po ekskursijos Pakruojo dvare. Skirtingi dvarų sodybų atkūrimo pavyzdžiai leido geriau suprasti, koks modelis tiktų Dabikinės dvarui.

Kūrybinės dirbtuvės

Visas stovyklos metu įgytas žinias apimančia veikla tapo kūrybinės dirbtuvės, kurių metu studentai, išklausę trijų skirtingoms sritims atstovaujančių mokslininkų pranešimus, ėmėsi kurti Dabikinės dvaro ekspozicijas. Studentams talkino doc. dr. Birutė Kazimiera Salatkienė, doc. dr. Rūta Šermukšnytė ir prof. dr. Rimvydas Laužikas. Šių dirbtuvių metu buvo diskutuojama apie tai, kad, nors autentiškų detalių pačiame dvare yra likę labai mažai, dvarą juosia puikus parkas su išskirtinėmis terasomis ir mažalapių liepų alėja, todėl jis gali tapti patraukliu šios vietos akcentu. Prisiminus dr. Lauros Prasevičiūtės ekskursiją po išlikusius dvaro pastatus ir Kęstučio Aukselio pasakojimą apie dvaro parką, buvo pasiūlyta pagaminti lauko stendą, kuriame ši informacija apie dva-

ro istoriją, išlikusius pastatus ir senus medžius būtų pasiekiami kiekvienam atvykusiajam. Gana įprasta praktika yra dvarus paversti krašto muziejais, kurie nereprezentuoja dvaro kultūros. Tad, galvojant apie Dabikinės dvaro muziejų, buvo stengiamasi nuo to atsiriboti. Laikinių ekspozicijų įgyvendinimui pasirinkta mintis surengti Dabikinės bendruomenės portretų ir atsiminimų apie dvaro istoriją parodą, o dvaro rūsiuose buvo siūloma surengti performansą. Visos šios idėjos – savaitę trukusių paskaitų, ekskursijų, talkos ir gyvenimo dvaro aplinkoje rezultatas ir tebėra įgyvendinamos.

Apibendrinimas

Akademinio jaunimo stovykla „Grafai Zubovai: kultūros ir švietimo keliu“ savo pobūdžiu nuo kitų akademinio jaunimo stovyklų skyrėsi ypatingu dėmesiu vietos gyventojams ir jų įtraukimu į mokslinę veiklą. Dabikinės dvaras, esantis beveik 300 km nuo Vilniaus ir iš pirmo žvilgsnio atrodantis mažai kuo ypatingas, yra unikalus tuo, kad tampa naujo požiūrio į paveldą pavyzdžiu, kai neskubama „įsisavinti“ fondų pinigų, o žvelgiama į turinį – kas dvare bus jei jį restauruosime. Šiuo atveju ne vien studentams, savivaldybei, paveldosaugininkams, bet ir kaimelio bendruomenei tampa svarbu, kaip tai bus įgyvendinama, kas pristatoma, kaip organizuojama. Akademinė stovykla yra vieta, kurioje tobulinami įvairūs įgūdžiai ir gilinamos žinios, tačiau tai noriai daro ne tik mokslinė bendruomenė, bet ir vietos gyventojai, kurie yra ne mažiau suinteresuoti paveldo puoselėjimu. Stovykla virsta mokykla, kurioje palengva mokomasi, kaip, išsaugant ar atkuriant paveldą, viską galią daryti teisingiau, prasmingiau ir vieningiau.

Goda Damaševičiūtė